

TAKSİM NEDİR?

Taksim, mûsikîmizde bestekârlığın ulaştığı son noktadır. Sözsüzdür ve saz ürünüdür.

Klâsik mûsikîmizde gazel, tasavvûf mûsikîmizde kasîde, halk mûsikîmizde nasıl uzun hava ve açış varsa; sözsüz mûsikîmizin irticâli formu – biçimi taksimdir. Teknik tâbirle emprovizasyon (improvisation), halk dilinde doğaçlama demektir.

Daha açık bir ifâdeyle dinleyici kulağını, taksimin peşinden gelecek eserin makâmına hazırlamaya yarar. Mevlevî âyininin, klâsik faslın, halk tarzı faslın, mehter mûsikîsinin, dînî mûsikîmizin husûsî âyinlerinin başında taksim yapılması âdettendir. Günümüzde husûsî mânâda her an icrâ edilebilir.

Baş taksim, son taksim, ara taksim, karabatak, geçiş taksimi, fihrist taksim, aceliteli/ritmik taksim gibi çeşitleri mevcuttur.

Taksim, elbette icrâcısının kimliğiyle müsemâmîdir. Taksimin icrâsı, tekneden ebru çıkarmak, kamışla vav çekmek, tezhible yazı süslemek, aruzla şiir yazmak gibi estetik bir iştir. Klâsik mûsikî anlayışını gerektirir ve felsefî mânâdâ san'atın estetik kaygısı çerçevesinde ircâ edilmelidir. Her türlü san'at ürününe ilgi duymak, çok kitap okumak, edebî forma ve dile hâkim olmakta taksimin doğuşuna, hamuruna hattâ mayasına nice güzellikler katar.

Ayrıca taksimin âhengi, saza hâkimiyet; nazarî bilgilere ve makâmlarımızın seyir özelliklerini biliş nisbetince ortaya çıkar. Mûsikîmize âit ne kadar çok sözlü - sözsüz eser ezbere bilinirse taksimlerimiz nağme ve âhenk bakımından o derece san'atlı olacaktır.

Bir Hâtıra:

Ney ile yeni haşır-neşir olduğum dönemlerde bizler için ismi efsâne olan Neyzen-Ressam Ahmet YÂKUPOĞLU ile tanışma fırsatı bulabilmişim. Yaşı nedeniyle etrâfındaki birkaç kişi üzerine titriyor, pek kimseyle görüşürmüyorlardı. Çocuk aklımla düşünceşizce kapısını çaldım. Kendileri kapılarını açtılar. Elimde kız ney vardı. Meclislerinde şah neyden küçüğü üflenmediği için de inceden inceye latîfe konusu da olmadım değil. Bu doğru; 15 yaşında 1.50m boyunda bir çocuktum. Efendim birazcık kendilerine ney üfledim, dinlediler. Sonra o yaşlarına rağmen birazcık da kendileri üfledi. Bu kısa görüşmenin en sonunda ney ile geçen/geçecek hayatıma tesir edecek o naîf ve anlamlı cümlecik ağızlarından döküldü. Peslerden, peslerden yap. Makâm uşşak ise peslerden yap (tabii bu cümle Kütahya ilinin, yerlisinin şivesiyle daha da anlam buluyor “pesleeden yapcanğ, uşşagsa pesleeden”). Buradan şimdiye kadar çıkardığım sonuçlar şunlardır:

1. Neyde taksim 1 oktav alttan yapılabilir, o takdirde sazın pes sesleri asıl ses yerine geçer ki bu bize 1 oktavlık daha genişlik kazandırır. Bu, taksimi yapan icrâcı için muazzam bir rahatlık demektir.
2. Uşşak makâmının özelliklerini bilenler, makâmın genişlemesinin yegâh perdesindeki rast beşlisi olduğunu da bilirler. Kendileri taksim yaparken makâmın genişlemesine hattâ meyân-hâne açmaya da işâret etmiş olabilirler.
3. Neyde kullanılacak asıl sesler pes seslerdir ki; daha yakıcı daha tesirli seslerdir.

Taksimın İcraası

Önemli Noktalar:

1. Ney ile uzun soluklu sesler, uzun perdeler kullanılarak taksim edilir.
2. Perdeler, makâmı oluşturan sesler, kalış ve asma kalışlar usûlünce belirtilmelidir.
3. Gereksizce acilite yapmaktan kaçınılmalıdır. Başlangıçta muhakkak iyi bir ney san'atçısı örnek alınmalıdır.
4. Her kalışta uzun süreli nefes alınmalı ve her kalışın son sesi iyice belirtilip akabinde bir müddet nefes ve düşünme payı bırakılmalıdır.
5. Taksim yapılacak makâmın seyri iyi bir şekilde bilinmelidir.
6. Taksim ezbere cümlelerle değil de peşinden gelecek eserin ağırlık ya da hafifliğine göre yapılmalıdır
7. Klâsik uzun soluklu eserlerin makam incelemesi yapılmalıdır. Peşrev, kâr, beste biçimlerindeki eserlerde makâm özellikleri genellikle sırasıyla işlendiği için taksime tam anlamıyla yol göstericidir.

Taksim yapabilmek için makâmın özelliklerini iyi bilmek gerekir. Şimdi makâmımızı anlatalım:

Hüseyinî Makâmı:

HÜSEYNÎ MAKÂMÎ DİZİSİ

Hüseyinî 5'lisi Uşşak 4'lüsü

Yeden Karar(Durak) Güçlü Tiz Durak

Rast Dügâh Segâh Çargâh Nevâ Hüseyinî Evç Gerdâniyye Muhayyer

Durak (Karar) Perdeleri: Dügâh

Güçlü Perdeleri: Hüseyinî

Yeden Perdeleri: Rast

Makâmın Dizisi: Dügâh Perdesinde Hüseyinî 5'lisine, Hüseyinî Perdesinde Uşşak 4'lüsünün eklenmesiyle oluşur.

Makâmda Kullanılan Perdeler: Rast, Segâh, Çargâh, Nevâ, Hüseyinî, Acem, Evç, Gerdâniyye, Muhayyer (*Not: Hüseyinî, Uşşak, Bayâtî gibi makamlarda segâh perdesi olarak görünen perde, Segâh ve Rast gibi makamlarında basıldığı gibi değildir. Buradaki perde segâh makâmına göre daha pest basılır)

Asma Kalışlar: Hüseyinî'de Uşşak, Hüseyinî'de Kürdî, Çargâh'ta Çargâh, Segâh'ta Eksik Segâh.

UŞŞAK 4'LÜSÜ

Hüseyî
Evç
Gerdâniyye
Muhayyer

KÜRDÎ 4'LÜSÜ

Hüseyî
Acem
Gerdâniyye
Muhayyer

ÇARGÂH'TA ÇARGAH ÇEŞNİSİ

Gerdâniyye
Acem
Hüseyî
Nevâ
Çargâh

EKSİK SEGÂH ÇEŞNİSİ

Acem
Hüseyî
Nevâ
Çargâh
Segâh

Seyri: Çargâh perdesi civârından seyre başlar, Hüseyî perdesinde Uşşaklı karar ederek güçlü perdesinde asma kalış yapmış olur. Usûlen Dügâh'ta Hüseyî beşlisiyle karar eder. Tekrar Hüseyî perdesindeki uşşak çeşnisine yönelir ve Uşşaklı kalış yapılır. Devâmında Hüseyî perdesinde Kürdî çeşniyle kalış yapar. Akabinde Çargâh'ta Çargahlı çeşni ve Segâh'ta eksik Segâhlı (segâh perdesi pestleştirilerek) kalış yapar. Dügâh perdesinde Hüseyî 5'lisi ile yedenli karar eder. (*Not: Yeden perdesi makâmı karara götüren perdedir. Makâmın asıl karar perdesine yâni durak perdesine gitmeden evvel basılan perdedir.)

Taksim:

Yukarıda anlatılan makâmın seyir özellikleri doğrultusunda misâl olarak taksimimizi işleyelim. Seyir adı üstünde makâmın gidişâtını belirten güzergâhtır. Bu güzergâh dâhilinde elbet taksimi tâkip edecek eseri de göz önünde bulundurmak şartıyla taksim icrâ edilir.

1. Çargâh perdesi civârından seyre başlanılır ve doğruca güçlü perdesi olan Hüseyinî perdesine yönelinir. Hüseyinî perdesi üzerindeki Uşşak dörtlüsünün seslerinde gezinildikten sonra Hüseyinî perdesinde Uşşak çeşniyle kalınır (Ekseriyetle makâmlar, taksim başlangıcında güçlü perdesine yönelme eğilimindedir. Ancak bu birazda makâmın genişleme bölgesi ile alâkalıdır.)
2. Usûlen makam Hüseyinî’de Uşşaklı ve Dügâh’ta Hüseyinî 5’lisi ile dizisini gösterip durak perdesinde karar eder.
3. Makâmın asma kalıfları icrâ edilir;
 - a. Hüseyinî’de Uşşak
 - b. Hüseyinî’de Kürdî
 - c. Çargâh’ta Çargâh
 - d. Segâh’ta Eksik Segâh
4. Tekrar makâmın dizisi gösterilir ve makâm durak perdesinde dizisiyle karar eder.

“Görüntülü kayda (http://www.dailymotion.com/video/xfepi_taksim-calismasi-neyevi-org_music) adresinden ulaşabilirsiniz.

Burada saydığımız tüm kalıfların arasında bir müddet düşünme ve soluklanma payı vardır.

İlâveler:

- Sonuç olarak taksim ileri düzeyde bir icrâdır ve tecrübe edinmek için bol bol deneme yapılmalıdır.
- Yukarıda anlatılan bilgiler (makam târifi, taksim târifi, icrâ şekli) kesin hatlara sâhip olmamakla birlikte icrâcısına göre değişir. Bu yüzden mûsikimizdeki makâmların iyi incelenmesi gerekir. Ayrıca üstadların yaptığı taksimleri de tahlil etmek gerekir.
- Nazarî bilgiler için “Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri-Kudüm Velveleleri /İsmâil Hakkı ÖZKAN” kaynak kitaptır (<http://www.otuken.com.tr/yazardetay.asp?yazarID=44>).

Neyzen Cüneyt AYDIN
Neyevi.org